

BEVEZETÉS

Kevés olyan területe van hazánknak, amely annyira alkalmas a hagyományos paraszti élet tanulmányozására, mint a Vásárhelyi-pusztá. A Pusztán ma már általában a fejlett agrotechnika alkalmazásával folyik a termelés, de az idősebbek a régebbi termelési gyakorlatot még jól ismerik, sőt — különösen a szikes részeken — száraz időben kényszerűségből még alkalmazzák is. Az állattartás is sok hagyományos eljárást őriz. A természeti viszonyokon kívül az anyavárostól való távolság is hozzájárult ahhoz, hogy a Pusztán bizonyos mértékig nemcsak a hagyományos termelési eljárások, hanem a paraszti életforma is a legutóbbi időkig fennmaradt. Itt olyan munka- és életmódokat tanulmányozhat még a kutató, amelyek máshol már évtizedekkel ezelőtt eltűntek. A vizsgálódást izgalmassá teszi az a tény is, hogy a Pusztát kétféle lakosság üli meg: a vásárhelyi őslakók és a benyomuló orosháziak.

Hódmezővásárhely egészen a közelmúltig egyike volt hazánk legnagyobb határu városainak. Az 1950-es területrendezésig a város határa 132 258 kat. holdra rúgott. Határának a Pusztaszéli úton kívül eső részét Pusztának hívták. Északon Nagymágocs, Árpádhalom, keleten Orosháza és Pusztaföldvár, délen Békéssámson és nyugaton a Pusztaszéli út határolta. Területe 36 500 kat. hold volt. 1950-ben szakadt el az anyavárostól és területén két község alakult: Kardoskút és Székkutas. A Pusztá egy részét Nagymágocshoz, Árpádhalomhoz és Orosházához csatolták.

A Pusztá a felosztás előtt a közbirtokosság legelője volt. Minden tanyai föld után pusztarész is járt, amely oszthatatlan járandóság volt. A Pusztát az 1850-es évek elején mérték ki. Rövidesen megkezdődött a szűz terület feltörése és a tanyák építése. A Külsőpusztán sokan igyekeztek az őket illető részüktől megszabadulni s földjeiket orosháziak szereztek meg. Az orosháziak benyomulása a Pusztá keleti felében a legutóbbi időkig tartott. Számuk legnagyobb a Külsőpusztán, az orosházi határ szomszédságában. A kétféle lakosság közti különbség mindinkább elmosódik, de még érezhető. Mindkét nép „eredeti” tulajdonságait erősen befolyásolták a környezet természeti viszonyai és a történelem alakító ereje. A vásárhelyi reformátusok évszázadok óta itt laknak. A tágas határban külterjes gazdálkodást folytattak, s nagy kiterjedésű legelőkön virágzott az állattartás. Mindezek hozzájárultak ahhoz, hogy egy nagyvonalú, kényelmes munkatempójú, kissé álmódózó embertípus alakuljon ki. Az evangélikus orosháziak jövevények ezen a vidéken két évszázaddal ezelőtt a dunántúli tájakról jöttek a Tiszántúlra. A Tolna megyei Zombárról csak az életrealóbb családok kerekedtek fel és szállták meg Orosházát, hogy gyökeret verhessenek, sokkal keményebben dolgoztak, belterjesebben gazdálkodtak, mint a vásárhelyiek.

A velük hozott élniakarás és határtalan szorgalom egy hódító fajt termelt ki. Falujukból hamarosan kirajzottak, új telepeket hoztak létre és a környékbeli községek határainak egy részét is megszerezték, így többek között a Vásárhelyi-pusztá keleti felét is.

Munkánkban a Pusztát megülő, tanyán lakó parasztság életét mutatjuk be a bölcsőtől a koporsóig. Kettős célt tűztünk ki magunk elé: az elmúlófélben levő hagyományos paraszti

élet bemutatását s ennek keretén belül a kétféle népelem összehasonlítását. Kutatásaink során főleg recens anyagra támaszkodtunk. Azt tapasztaltuk, hogy az idősebb emberek visszaemlékezése általában a századfordulóig nyúlt. Nagyon ritka esetben — szüleik, nagyszüleik elbeszélése révén — még a múlt század utolsó évtizedeinek szokásait — ha vázlatosan is — a jó emlékezőtehetséggel megáldott parasztoktól még össze lehetett gyűjteni. Vizsgálódásainkat általában 1945-ig, sok esetben 1960-ig és csak nagyon ritkán napjainkig végeztük. Azonban a legtöbb és legrészletesebb adatot a két világháború közötti időből nyertük.

A Pusztai uralkodó talajtípusa a békés—csanádi löszháton kialakult mezőségi talaj s így a legnagyobb része jó minőségű szántó. A Belső-pusztán legjellemzőbb a szik, amelynek legnagyobb része legelő és kaszáló. Éghajlata kontinentális. A csapadék sok évi átlaga 530—550 mm és különösen a mennyisége nagyon ingadozó.

Vizsgált területünk — amint már említettük is — rendkívül alkalmas a hagyományos földművelés és állattartás tanulmányozására, ennek ellenére a továbbiakban csak érintjük mert a szerző a közelmúltban megjelent könyveiben részletesen feldolgozta azt.

A mezőgazdaság világszerte nagy átalakuláson megy keresztül. Az átalakulás különösen gyors hazánkban, ahol az egyéni gazdálkodást a társas gazdálkodás váltotta fel. A termelőszövetkezetbe tömörült parasztok magukkal vitték ugyan paraszti kultúrájukat, de miután ott mindinkább gépekkel történik és specializálódik a termelés, az apáról fiúra szálló tudomány egyre inkább a feledés homályába vész. A mezőgazdaság forradalmi átalakulásával nemcsak a hagyományos gazdálkodás, hanem a klasszikus értelemben vett paraszti élet is megszűnt. Gyűjtésünk jó részét még a hagyományos paraszti élet virágzásakor végeztük, ezért úgy véljük, hogy hitelesen ábrázoljuk azt.

Az anyag feldolgozása során számtalanszor tapasztaltuk, hogy munkánk csak vázolja, de teljességében bemutatni nem tudja az összetett, sokrétű paraszti életet. Azonban sem időnkéből, sem erőnkéből nem futotta többre. A nagyüzemi gazdálkodás kialakítása, a mezőgazdaság nagyarányú gépesítése, a termelési szerkezet megváltozása rövid időn belül az egész ország területén felszámolja a paraszti élet utolsó emlékeit is, ezért egy emberöltő múltán nyomtalanul eltűnik az egykor oly jellegzetes paraszti életmód.

Munkánkkal a magyar parasztságnak kívánunk maradandó emléket állítani.

NAGY GYULA